

УДК 796.071.1:656.835

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СОКІЛЬСТВА ЗАДОПОМОГОЮ ФІЛАТЕЛІЇ У 30-50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Олексій Олексійович Лях-Породько
викладач кафедри олімпійського та професійного спорту,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ

Анотація. У статті здійснена спроба історичного аналізу та виявлення особливостей популяризації сокільства за допомогою філателії у 30-50-х роках ХХ століття.

Ключові слова: Сокільство, філателія, Всесокільські зльоти.

Summary. Ljah-Porodko A. The popularization of the Sokolstvo with the help of philately in the 30-50 years of the XX-th century. The attempt of historical analysis and the defining of peculiarities of wide spreading of the Sokolstvo with the help of collecting is made in the article.

Key words: Sokolstvo, philately, Vsesokols competition.

Постановка проблеми. Бурхливі воєнно-політичні події першої половини ХХ століття безпосередньо позначились на розвитку сокільства у Світі. Спочатку, у результаті Першої світової війни, владою Австро-Угорської імперії забороняється «Союз Слов'янського Сокільства» та сокільство у Чехії в цілому. Відбуваються арешти та переслідування керівників і активістів сокільського руху. Як наслідок діяльність сокільства призупиняється. По-друге, з наближенням Другої світової війни сокільство знову зазнає утисків та заборон вже з боку загарбницької влади Німеччини. Однак і цього разу сокільський рух відроджується. Проте, політичні події у Чехословаччині (прихід до влади комуністичної партії) наприкінці 40-х років ХХ століття позбавляють «соколів» можливості розвиватись.

Тобто у цей час популяризація та підкріплення сокільської ідеї серед народу і в міжнародній спільноті стають пріоритетним напрямком діяльності сокільських активістів. Поряд з проведенням Всесокільських зльотів, виданням великої кількості сокільської періодики та науково-методичної, популярно-просвітницької літератури, чільне місце посідають численні випуски поштових марок, конвертів, листівок із сокільської тематики.

Для пробудження національно-патріотичної свідомості та поширення сокільської ідеології «соколи» використали саме філателію, як пропагандистський, просвітницько-культурний, історико-інформаційний засіб. Тому звернення до практики популяризації сокільського гімнастичного руху за допомогою філателії допоможе нам здійснити історичний аналіз розвитку сокільства у 30-50-х роках ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Порівняно з розвідками олімпійської [3] та фізкультурно-спортивної [5] тематики, сокільська філателія залишається мало дослідженою. Невипадково наш вибір зупинився на висвітленні саме сокільського гімнастичного руху крізь призму філателії у 30-50-х роках ХХ століття.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане згідно до теми 1.1.4 зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2006-2010 рр. «Історичні та організаційні напрямки розвитку професійного спорту в Україні».

Мета дослідження – здійснити історичний аналіз розвитку та популяризації сокільства за допомогою філателії у 30-50-х роках ХХ століття.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, історико-логічний та хронологічний методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Перспективність використання філателії була визнана ще наприкінці ХІХ століття, коли перші кроки сучасного Олімпійського руху були тісно з нею переплетені [3].

У ХХ столітті активно застосовується практика популяризації фізкультурно-спортивного руху за допомогою філателії (поштові марки, листівки, конверти) [5].

Таке ставлення до філателії не випадкове. Зокрема тому, що за допомогою неї організатори вже перших Ігор Олімпіад намагалися зібрати необхідні для проведення цих міжнародних змагань кошти. Більше того,

поштові марки вважаються одним із наймасовіших засобів інформації, котра проникає у найвіддаленіші куточки планети. У такий спосіб громадськість дізнавалася про історію Стародавніх та сучасних Олімпійських ігор, час і місце проведення, програму Ігор, про символіку та ритуальність, учасників та чемпіонів. Поряд з цим значне місце у філателії посідає тематика, що стосується змагань з різних видів спорту (чемпіонатів світу та Європи) і проведення фізкультурних свят (спартакіад). Тобто, крізь призму філателії здійснювалась пропаганда олімпійського та фізкультурно-спортивного рухів, як на внутрішньо-національному, так і на міжнародному рівні.

З вище зазначеного відзначаємо, що філателія (марки, конверти, листівки) посідає важливе місце у популяризації фізичної культури та спорту. Тому, на нашу думку сокілство не могло не скористатись таким дієвим інформаційно-пропагандистським засобом. Тим більше, що у першій половині ХХ століття сокілський рух зазнавав утисків, гонінь та навіть декілька разів заборонявся.

У роки між Першою та Другою Світовими війнами сокілський рух зумів не тільки відродитись, а й повести повноцінну розбудовчу роботу по відновленню та організації сокілської міжнародної структури. Так, у 1920 році відбувся VII Всесокілський зліт [2], а у 1926 – VIII зліт «соколів» [1].

Ювілейним став IX Всесокілський зліт. По-перше, зліт був присвячений 100-річчю від дня народження Мирослава Тирша (1832) – ініціатора утворення сокілства. По-друге, відзначалась 50-та річниця проведення Всесокілських зльотів (1882-1932). Враховуючи роль М. Тирша у зародженні та становленні сокілського руху організатори зльоту випустили низку поштових марок з його зображенням.

На цих марках М. Тирш зображується у характерному вбранні «сокола», що підкреслює символізм та ідеологію сокілства. Також на марці подається історико-пізнавальна інформація, а саме звертається увага на рік народження М. Тирша (1832) та рік проведення IX Всесокілського зльоту (1932).

На іншому малюнку зображення засновника сокільства, без головного убору «сокола», розміщене серед архітектурних колон Стародавньої Греції. На нашу думку цим автори намагалися донести до глядача органічне поєднання сокільської ідеї з ідеалами найдавніших Олімпійських ігор.

Наступний X Всесокольський зліт мав ряд характерних особливостей: по-перше, це був ювілейний десятий зліт «соколів»; по-друге, він був присвячений двадцятій річниці утворення Чехословацької республіки [2]; по-третє, X Всесокольський зліт відбувся у 1938 році, напередодні Другої світової війни, коли Чехословаччина вже відчувала загарбницькі наміри Німеччини. Тому не дивно, що зліт проходив у атмосфері анти німецької агітації. Серед головних лозунгів, які лунали у Празі під час зльоту «соколів» були: «Да здравствует наша армия», «Да здравствует союз Прага-Москва-Париж», «Чехословацкая республика никогда не будет колонией Гитлера» [4]. Таке критичне становище Чехословаччини і зокрема сокільства вимагало від його активістів дієвої агітаційно-пропагандистської роботи для піднесення національно-патріотичного духу серед населення країни. Помітну роль у цьому відіграли численні серії поштових марок та листівок, на яких зупинимось детальніше. Якщо на минулому Всесокольському зльоті 1932 року на поштових марках зображувався М. Тирш, то цього разу вшановувався його однодумець та активний діяч у розбудові сокільства Індрих Фігнер.

Кожна із марок цієї серії сповіщала про X Всесокольський зліт, вказуючи на рік і місце проведення. Водночас помітне місце займав символ сокільського руху – птах сокіл, який зображений на фоні снігових гір. Цьому є пояснення. У рамках X Всесокольського зльоту у Високих Татрах були організовані зимові сокільські ігри. Тому ми спостерігаємо цікаву ідею, а саме зображення спортивних лиж у вигляді римської цифри десять (у відповідності номеру проведення зльоту). І нарешті все це підкріплюється інформацією про дні, місяць, рік та місце змагань.

Поштові листівки цього року мали національно-патріотичне значення, у зміст яких покладено окрім естетично-пізнавальної інформації, спортивно-громадянський елемент. Зокрема ми спостерігаємо задум органічного поєднання фізкультурно-спортивної, військово-патріотичної та державної ідеї. Наприклад на малюнку листівки зображувався, на фоні прапора Чехословаччини, атлет-сокіл, який тримає у руках не спортивний, а військовий снаряд. Більше того, зазначені 1918-1938 роки засвідчують долучення сокільства до всенародного відзначення 20-ти річного ювілею незалежної Чехословаччини.

Однак, на нашу думку найбільшій увазі заслуговує серія поштових марок 1938 року присвячена спеціально до X Всесокільського зльоту. Особливістю цієї серії марок є розповідь про історію попередніх дев'яти зльотів «соколів». Слід відмітити, що I Всесокільський зліт відбувся у 1882 році, інформація про який подається у художньому оформленні. Про те наступні зльоти представлені оригінальними фотографіями. Якщо говорити про особливості кожного зі зльотів, то звертає на себе увагу IV Всесокільський зліт 1901 року. Саме на цьому сокільському святі вперше приймали участь жінки-соколки. Марка присвячена VI Всесокільському зльоту 1912 року яскраво характеризує Олімпійські ідеали у сокільстві. Зокрема на ній зображений атлет – метатель диску, учасник Олімпійських ігор Стародавньої Греції.

Після завершення Другої Світової війни сокільство у 1948 році організовує XI Всесокільський зліт. Цим рішучим кроком «соколи» намагалися продемонструвати силу сокільської ідеї, відродити національну свідомість народу, а також знову виступити об'єднуючим фактором слов'янства.

Незмінним помічником у популяризації сокільства і цього разу стає філателія. Друкується низка серій поштових марок та конвертів для того, щоб як найбільше людей у різних куточках планети дізналися про проведення міжнародного фізкультурно-спортивного, культурно-просвітницького свята.

Незмінним залишається традиція вшанування активних діячів у розбудові сокільства. Якщо на марках 1932 року був зображений М. Тирш, а у 1938 році ми бачимо І. Фігнера, то у 1948 році почесне місце зайняли І. Ванічек та Й. Шейнер. Символічно, що кожен з них був одягнений у традиційне сокільське вбрання. Про те, більш детально ми зупинимось саме на одному із конвертів, так як він має декілька художніх та інформаційно-пізнавальних особливостей. Зокрема спостерігається цікава ідея зображення високо у сонячному небі вільно літаючих соколів та потяга серед багатих полів на врожай, що мчить до Праги. У той же час на передньому плані акцентується увага на державних прапорах Чехословаччини. Це свідчить про те, що сокільство є виразником народної волі та державного устрою. З правого боку конверта зображений унікальний, виготовлений до ХІ Всесокільського зльоту штамп спеціального погашення. У ньому зокрема відображається символізм (птах сокіл) сокільства. Також ми дізнаємось про місце, рік та черговий номер зльоту.

Підготовка, організація та проведення сокільського зльоту, непересічне бажання «соколів» розвиватись і діяти на фізкультурно-спортивній, виховній, культурній ниві були жорстко обірвані коли до влади у Чехословаччині прийшов комуністичний елемент. Тому, як і в СРСР у 1923 році, так і у 1948 році у Чехословаччині сокільство категорично забороняється.

Але ж такий потужний рух, більше того ми не помилились якщо назвемо його соціокультурним феноменом, як сокільський не міг зникнути. Навіть запровадження у Чехословаччині аналогів радянської фізичної культури не викорінили традиції сокільства. Підтвердженням того яке місце займав «Сокіл» у системі фізичного виховання та спорту країни у 50-х роках ХХ століття, за нової політико-ідеологічної влади, є філателія.

Так, зображений на марці знак фізичної здатності вже при насадженій радянській системі фізичної культури носив назву – Тиршовий. Більше того, серія поштових марок випущена у 1951 році повинна була висвітлити досягнення та переваги соціалістичної фізкультурно-спортивної сфери

Чехословаччини на прикладі радянської системи «ГТО» (Готов к труду и обороне). Однак і цього разу прихильникам нової влади не вдалося оминати традиції сокільства. Так, одній із марці зображений гімнаст, не виключено «сокіл», а у правому нижньому куті Тиршовий знак фізичної здатності з підписом у нижній частині марки про те, що «Сокіл» є важливим елементом нової влади. Друга марка підкреслює значення радянської системи фізичної культури. Наступна крім того, що позначена Тиршовим знаком, у нижній частині має напис який проголошує, що «Сокол» робітнича організація. Четверта у свою чергу також позначена Тиршовим знаком.

Таким чином, яскраво проявляється роль сокільства у житті чеського народу. Його популярність, досвід та історичну традицію не змогли так швидко ліквідувати. Однак з часом сокільство під тиском комуністичної влади країни зникає.

Новим кроком у довгій історії сокільського руху став 1994 рік, коли у Празі, столиці незалежної Чехії, відбувся XII Всесокільський зліт. І це лише початок відродження сокільства у сьогоденні.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому актуальним постає більш детальне дослідження розвитку сокільського руху у другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

ВИСНОВКИ

1. Філателія у 30-50-х роках ХХ століття стала одним із основних джерел знань про розвиток та діяльність сокільського руху. За допомогою неї здійснювалась пропаганда сокільства у різних країнах світу. На відміну від інших агітаційно-пропагандистських засобів на поштових марках, листівках та конвертах зберігалася значна інформація з історії сокільства (відомі постаті, Всесокільські зльоти).

2. Використання сокільством філателії сприяло не лише органічному поєднанню фізичної культури, спорту та мистецтва або художньо-

інформаційній діяльності, а й виховній та просвітницькій роботі. На предмет останнього сокольська філателія була дієвим подразником у пробудженні національної свідомості та вихованні патріотизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всемирный сокольский слет // Спорт. – 1926. - №1.
2. Гавличек В. Чехословацкий Сокол. – Прага.: Орбис, 1948. – 36 с.
3. Левин М.Е. Филателия под знаком пяти колец / М.Е. Левин, Е.П. Сашенков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Связь, 1980. – 336 с.
4. Сокольский слет в Праге // Гимнастика. – 1938. - №8. – С. 29.
5. Таран Л.А. Отображение физической культуры и спорта в произведениях декоративно-прикладного искусства, филателии на Украине в 20-80-х гг. XX века / Л.А. Таран. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. Сб. науч. тр. под ред. Ермакова С.С. – Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2006. - №2. – С. 98-104.

03680, м. Київ, вул. Фізкультури, 1,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
викладач кафедри олімпійського та професійного спорту,
тел. 287-62-91
моб. 0971384508

Домашня адреса: м. Київ, пров. Кустанайський, 7, кв. 2.
e-mail: sportsokol@ukr.net